

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Conceptkerncurriculum Levensbeschouwing en Religie: Veldconsultatie Stap 1 | Karakteristiek en scenario's voor implementatie

Davidsen, M.A.

Citation

Davidsen, M. A. (2025). *Conceptkerncurriculum Levensbeschouwing en Religie: Veldconsultatie Stap 1 | Karakteristiek en scenario's voor implementatie*. Expertisecentrum LERVO. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4297134>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4297134>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Conceptkerncurriculum Levensbeschouwing en Religie

Veldconsultatie Stap 1 | Karakteristiek en scenario's voor implementatie

19 december 2025 | Curriculumwerkgroep Expertisecentrum LERVO

Beste collega's,

Graag leggen we met dit document in concept de hoofdlijnen van het landelijk kerncurriculum Levensbeschouwing en Religie (L&R) aan jullie voor. Het document bestaat uit drie paragrafen:

1. **Achtergrond en proces.** Hierin schetsen we de ontwikkeling van een landelijk kerncurriculum L&R voor het voortgezet onderwijs als een kernopdracht van Expertisecentrum LERVO. We beschrijven de al gezette stappen en het verdere proces.
2. **Kaders voor het kerncurriculum L&R.** Hierin bespreken we hoe het vakgebied L&R wordt omschreven in de in wet- en regelgeving en beschrijven we hoe het kerncurriculum L&R hieraan uitdrukking geeft. We bieden een inhoudelijke karakteristiek van het vakgebied en een overzicht van de domeinen van L&R en de relatie tot andere vak(gebied)en.
3. **Scenario's voor implementatie.** Hierin schetsen we drie scenario's voor de implementatie van het kerncurriculum L&R waartussen scholen kunnen kiezen.

Met een vriendelijke groet,

Markus Altena Davidsen, voorzitter curriculumwerkgroep

Dick den Bakker, voorzitter stuurgroep LERVO

Colofon

2025 Expertisecentrum LERVO

Auteur. Markus Altena Davidsen.

Curriculumwerkgroep: Markus Altena Davidsen (vz.), Jan Bollemaat, Gijs van Gaans en Anja Kruithof.

Met dank aan: Voormalige leden curriculumwerkgroep: Michaël van der Meer, Manon Meijer, Jan van Dijk en Marcel Elsenaar; SLO-medewerkers: Johan van Driel en Arjan Koek.

Eindredactie: Bea Ros.

www.lervo.nl | info@lervo.nl

Inhoud

Inhoud.....	2
1 Achtergrond en proces	3
Expertisecentrum LERVO en het kerncurriculum L&R.....	3
Rolverdeling	8
Planning.....	8
2 Kaders voor het kerncurriculum L&R	10
Verankering van het vakgebied in wet- en regelgeving	10
Wetsartikelen	10
Kerndoelen.....	10
Het kerncurriculum L&R.....	11
Omvang	11
Karakteristiek	11
Domeinen van het kerncurriculum L&R	12
Relatie met andere leergebieden	14
3 Scenario's voor implementatie.....	15
Scenario 1: Kerncurriculum L&R in godsdienst of levensbeschouwelijk vormingsonderwijs	15
Scenario 2: Een nieuw vak Levensbeschouwing en Religie.....	16
Scenario 3: Het kerncurriculum koppelen aan bestaande vakken	17
De drie scenario's in tabelvorm.....	18
Partners van LERVO	20

1 Achtergrond en proces

Expertisecentrum LERVO en het kerncurriculum L&R

Een van de belangrijkste doelstellingen van Expertisecentrum LERVO is de ontwikkeling van een landelijk kerncurriculum voor het vakgebied Levensbeschouwing en Religie (L&R). Met ‘landelijk kerncurriculum’ wordt bedoeld:

1. een *algemeen vormend curriculum* dat aansluit bij de behoeftes van leerlingen en samenleving;
2. voor *alle scholen* in het voortgezet onderwijs (openbaar en bijzonder), ongeacht levensbeschouwelijke identiteit;
3. dat het vakgebied L&R een *helder en gemeenschappelijk profiel* kan verschaffen, terwijl scholen ook voldoende ruimte houden om naast de gemeenschappelijke kern uiting te geven aan de eigen identiteit.

Deze uitgangspunten heeft het eerste kernteam van LERVO (onder leiding van Taco Visser) beschreven in een artikel in *Narthex* dat onderdeel vormde van een themanummer waarin Expertisecentrum LERVO zichzelf presenteerde aan het veld.¹

In het najaar van 2019 werd een nieuw en breder kernteam gevormd met Markus Altena Davidsen als projectleider curriculum en Marcel Elsenaar als projectleider verbinding vo, met daarnaast een projectteam van docenten en lerarenopleiders. Het nieuwe team ging aan de slag met de ontwikkeling van een conceptcurriculum. Dit is eind 2020 gepubliceerd in *Narthex*.² In zes focusgroepgesprekken werd vervolgens feedback vanuit het veld opgehaald, waarvan een samenvatting verscheen in *Narthex* begin 2021.³ Dit eerste conceptcurriculum bestond uit twee leerlijnen: een hermeneutisch-communicatieve (persoonsvormende) leerlijn en een religiewetenschappelijke leerlijn. De belangrijkste feedback was dat hiermee de twee dominante vormingstheoretische visies - het vak is persoonsvormend, eventueel vanuit de eigen traditie, en het vak draagt bij aan algemene en burgerschapsvorming - goed vertegenwoordigd waren, maar dat beide benaderingen nog onvoldoende waren vervlochten.

Het projectteam nam de feedback ter harte en ging op zoek naar een model voor curriculumontwerp om de persoonsvormende en algemeen vormende doelen van het vakgebied te verenigen. Zo'n model werd gevonden in de ‘perspectiefgerichte benadering’ van Fred Janssen

---

¹ Taco Visser, Jan Marten Praamsma, Monique van Dijk-Groeneboer, Markus Davidsen & Tuur de Beer (2018), “Het vakgebied levensbeschouwing en religie in het voortgezet onderwijs: Basisnotitie en pleidooi voor een algemeen vormend kerncurriculum levensbeschouwing en religie”, *Narthex: Tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie* 18(4), 26-37. <https://lervo.nl/wp-content/uploads/2019/03/Basisnotitie-LERVO.pdf>.

² Davidsen, Markus Altena (2020), “Voorstel basiscurriculum Levensbeschouwing en Religie”, *Narthex: Tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie* 20(4), 15-26. <https://lervo.nl/wp-content/uploads/2020/11/Voorstel-Basicurriculum-Levensbeschouwing-en-Religie-20-Nov-2020.pdf>.

³ Davidsen, Markus Altena & Marcel Elsenaar (2021), “Durf vernieuwend te zijn: Feedback op het concept-basiscurriculum vanuit het veld en vertaling van de feedback naar vervolgstappen voor 2021”, *Narthex: Tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie* 21(1), 70-74. <https://lervo.nl/wp-content/uploads/2021/03/NX-2021-1-Altana-Davidsen-en-Elsenaar-1.pdf>.

en collega's.⁴ Hiermee poogt Janssen een derde weg te vinden tussen té leerlinggerichte en té leerstofgerichte benaderingen. Het projectteam publiceerden in 2021 een artikel in *Narhex* over de keuze om het curriculum vanuit deze perspectiefgerichte benadering te ontwikkelen.⁵ Omdat een deel van het veld om een stevigere vormingstheoretische onderbouwing van deze keuze vroeg, werd de rationale voor het kerncurriculum nader uitgewerkt in een uitgebreid wetenschappelijk artikel dat in september 2022 verscheen in het tijdschrift *Religie & Samenleving*.⁶

Vanaf 2023 ging LERVO op twee sporen verder: ontwikkeling van de perspectievenbenadering in een inspiratieboek en ontwikkeling van het curriculum. Het idee van het inspiratieboek was om een groter deel van het veld te betrekken bij het doordenken van de inhoud van de vakperspectieven van L&R (de vragen, inzichten, begrippen, vaardigheden en houdingen van elk perspectief). De ambitie was in de eerste instantie om één groot inspiratieboek te schrijven en aan dit project werken veertig docenten, opleiders en wetenschappers mee. Twee workshops ondersteunden het denk- en schrijfproces, op 10 februari 2023 aan de Tilburg School of Theology en op 24 november 2023 aan de Universiteit voor Humanistiek. Uiteindelijk bleek de inhoud te omvangrijk voor één boek en kozen we er in de zomer van 2024 voor om het op te delen in drie delen, elk van circa tweehonderd pagina's. Het eerste inspiratieboek, *Nieuwe werelden openen. Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie*, verscheen op de VDLG-studiedag 18 maart 2025.⁷

De inspiratieboeken belichten de tien vakperspectieven op L&R.⁸ Twee daarvan zijn vakgebiedeigen:

- Het **zinperspectief** belicht de existentiële ervaringen van contingentie, verwondering en verbondenheid die alle mensen hebben.
- Het **fenomenologisch** perspectief gaat over hoe religieuze en levensbeschouwelijke tradities in elkaar zitten.

Nog vijf perspectieven zijn ontleend aan andere vakken en vervolgens toegespitst op L&R:

- Het **historisch** perspectief laat leerlingen begrijpen hoe levensbeschouwingen en religies ontstaan en zich ontwikkelen.

---

⁴ Janssen, Fred, Hans Hulshof & Klaas van Veen (red., 2019), *Wat is echt de moeite waard om te onderwijzen? Een perspectiefgerichte benadering*, Leiden/Groningen. <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/iclon/onderzoek/wat-is-echt-de-moeite-waard-om-te-onderwijzen.pdf>.

⁵ Bollemaat, Jan, Markus Altena Davidsen, Jan van Dijk en Michaël van der Meer (2021), "Een perspectiefgerichte benadering van het vakgebied Levensbeschouwing en Religie", *Narhex: Tijdschrift voor Levensbeschouwing en Educatie* 21(3), 15-23. <https://lervo.nl/wp-content/uploads/2022/02/NX-2021-3-Bollemaat-Davidsen-Van-Dijk-Van-der-Meer.pdf>.

⁶ Davidsen, Markus Altena (2022), "De perspectiefgerichte benadering: Rationale voor het landelijk kerncurriculum levensbeschouwing en religie van Expertisecentrum LERVO", *Religie & Samenleving* 17(3), 198-226. <https://lervo.nl/wp-content/uploads/2022/11/RS-Vol-17-Nr-3-2022-rationale-curriculum-LERVO.pdf>.

⁷ Davidsen, Markus Altena (2025; red.), *Nieuwe werelden openen: Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie*, Zwolle: Ten Brink Uitgevers. Verslag van lancering op VDLG-studiedag: <https://vdlginfo.nl/nieuws/boekpresentatie-nieuwe-werelden-openen-18-maart-2025/>.

⁸ In *Nieuwe werelden openen* komen zes perspectieven aan bod: het persoonlijk, zin-, fenomenologisch, vergelijkend, historisch en ethisch perspectief. Het tweede inspiratieboek, *Bronnen van zin. Perspectieven op religieuze verschijnselen* dat in maart 2026 verschijnt, beschrijft hoe je onderwijs over religieuze teksten, rituelen, gemeenschappen en objecten kunt geven met gebruik van de perspectieven. In het derde inspiratieboek (verwacht 2027) komen de laatste vier perspectieven aan bod: het maatschappelijk, demografisch, antropologisch en metaperspectief. Een vierde inspiratieboek over de vijf wereldreligies en het humanisme is in de planning.

- Het **demografisch** perspectief laat leerlingen verkennen hoe levensbeschouwingen en religies verspreid zijn in de wereld, in Nederland en in hun eigen leefomgeving.
- Het **maatschappelijk** perspectief laat leerlingen verkennen hoe de vrijheid van godsdienst met andere vrijheidsrechten kan botsen en helpt ze om te gaan met gevoelige onderwerpen omtrent religie in de publieke ruimte.
- Het **antropologisch** perspectief laat leerlingen verkennen hoe mensen levensbeschouwing en religie beleven en welke invloed dit heeft op hun identiteit en sociale verhoudingen.
- Het **ethisch** perspectief laat leerlingen ethische dilemma's van meer kanten zien en leert ze om tot een beredeneerd eigen standpunt te komen.

De overige drie perspectieven zijn vakoverstijgend:

- Het **persoonlijk** perspectief draait om hoe leerlingen zich tot de stof verhouden; in ons geval mede over de persoonlijke levensbeschouwing van de leerling.
- Het **vergelijkend** perspectief gaat om overeenkomsten, verschillen en variatie.
- Het **metaperspectief** verkent de grondslagen en aannames van het vakgebied; bij L&R gaat het bijvoorbeeld over of er een grens te trekken is tussen kennis en geloof.

Parallel met het werk aan de inspiratieboeken werkte een deel van het projectteam⁹ verder aan het curriculum met uitgangspunt in de perspectievenbenadering. In aansluiting op ontwikkelingen binnen het onderwijs paste de stuurgroep enkele keren de opdracht voor de curriculumwerkgroep aan. Het ging om vier punten:

1. **Aansluiting bij curriculumherziening.** Al sinds 2015 loopt een grootschalige curriculumherziening voor het funderend onderwijs in Nederland. Na de afronding van curriculum.nu in 2019 gaf het ministerie van OCW SLO de opdracht om de kerndoelen voor po en onderbouw vo en de examenprogramma's voor de bovenbouw vo te actualiseren. Het vakgebied L&R komt aan bod in de kerndoelen voor de domeinen mens en maatschappij en burgerschap, maar SLO ontwikkelt geen examenprogramma voor de vakken godsdienst en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs).¹⁰

De stuurgroep van LERVO heeft de curriculumwerkgroep de opdracht gegeven om bij het ontwerp van het kerncurriculum L&R aan te sluiten bij de systematiek en terminologie van de nieuwe SLO-kerndoelen. We hebben hiervoor de contacten met SLO versterkt en Marcel Elsenaar heeft mede hierom een belangrijke rol vervuld in de advieskring voor de kerndoelen voor het domein mens en maatschappij. We ontwikkelen nu een conceptcurriculum dat de onderdelen bevat van een SLO-curriculum met karakteristiek, domeinindeling en kerndoelen. In overleg

⁹ Markus Altena Davidsen (voorzitter), Michaël van der Meer, Jan Bollemaat en Marcel Elsenaar vormden in deze fase de curriculumwerkgroep. In 2024 heeft Gijs van Gaans de werkgroep versterkt. Vanaf 1 augustus 2025 heeft Anja Kruithof Michaël van der Meer vervangen, waarmee expertise met het vmbo-veld is toegevoegd.

¹⁰ Definitieve conceptkerndoelen mens en maatschappij: <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/definitieve-conceptkerndoelen-mens/>.

Definitieve conceptkerndoelen burgerschap: <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/definitieve-conceptkerndoelen/>.

met SLO wijken we op één punt af van de standaard: omdat L&R geen verplicht examenvak is, maar het kerncurriculum wel doorloopt in de bovenbouw, gelden de kerndoelen van het kerncurriculum L&R voor zowel onder- als bovenbouw. Ook het proces voor het ophalen van feedback is geïnspireerd door het ontwikkelproces van SLO met een advieskring, maar versimpeld vanwege de kleinere capaciteit van LERVO.

- 2. Aansluiting bij burgerschap.** In 2021 werd het artikel over burgerschapsonderwijs in de wetten voor primair en voortgezet onderwijs herzien. De nieuwe wet legt vast dat de burgerschapsopdracht van scholen twee deelopdrachten bevat: scholen moeten leerlingen ‘respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtstaat’ en ‘respect voor en kennis van verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid’ bijbrengen. Curriculummakers van SLO stellen dat burgerschap twee ‘kernen’ bevat: democratie en diversiteit,¹¹ waarbij levensbeschouwelijke en religieuze diversiteit voorop staat bij de kern diversiteit. Vanuit LERVO duiden we de wettelijke opdracht als volgt: burgerschap bevat twee elementen: *democratisch burgerschap* (kennis over democratie, rechtstaat, het politieke bestel en mensenrechten en het vermogen om aan de democratie deel te nemen) en *levensbeschouwelijk burgerschap* (kennis van levensbeschouwelijke en religieuze tradities en het vermogen om met levensbeschouwelijke diversiteit om te gaan).¹²

De stuurgroep van LERVO heeft naar aanleiding van de herziene burgerschapswet de curriculumwerkgroep de opdracht gegeven om het kerncurriculum L&R zo te ontwerpen dat scholen hiermee kunnen voldoen aan de wettelijke verplichting voor levensbeschouwelijk burgerschap.

- 3. Bekwaamheids-, bevoegdheids- en benoembaarheidseisen.** Voor de vakken godsdienst en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs (G/L) geldt een uitzondering van de reguliere bekwaamheidseisen: docenten dienen wel pedagogisch en didactisch, maar niet vakinhoudelijk bekwaam te zijn. Scholen mogen deze vakken laten geven door docenten zonder specifieke bevoegdheid voor G/L. De partners van LERVO vinden dat deze uitzonderingspositie de status van de vakken G/L ondermijnt. Daarom adviseerde LERVO in 2025 OCW om ook voor deze vakken een vakinhoudelijke bekwaamheid te eisen, maar daarbij wel uitdrukkelijk het onderwijsveld het mandaat te geven nader in te vullen *waarin* deze vakinhoudelijke bekwaamheid bestaat. De geldende wetgeving bleek zo’n oplossing in de weg te staan, maar OCW moedigde het veld aan om aan verdere zelfregulatie te doen.¹³

Scholen kunnen het kerncurriculum voor L&R op verschillende manieren implementeren, waaronder in de vakken godsdienst en levensbeschouwing (zie para-

---

¹¹ Noordink, Han & Luuk Kampman (2023), “[Burgerschap en curriculumontwikkeling](#)”, *Dimensies* 7, 33-48, aldaar 36.

¹² Cf. Davidsen, Markus Altena (2025), “[Religie, levensbeschouwing en burgerschap op school: Inleiding op het themanummer](#)”, *Religie & Samenleving* 20(2), 1-13, aldaar 7-9.

¹³ Zie [hier](#) de brief van LERVO aan OCW, de reactie van OCW en een column van Markus Altena Davidsen in *NartheX* met meer achtergrond. Of zie de bespreking in Davidsen, Markus Altena (2025), “[Religie, levensbeschouwing en burgerschap op school: Inleiding op het themanummer](#)”, *Religie & Samenleving* 20(2), 1-13, aldaar 5-8.

graaf 3). De stuurgroep van LERVO heeft de curriculumwerkgroep de opdracht gegeven om scholen die deze vorm van implementatie kiezen het advies te geven deze vakken alleen door bevoegde, vakinhoudelijk bekwame docenten te laten geven. De stuurgroep beseft dat er voor het vakgebied L&R al een tekort aan leraren bestaat en dat dit door de toegenomen omvang van het vakgebied L&R na de implementatie van het kerncurriculum en verhoogde benoembaarheidseisen voor docenten zal groeien. Daarom wordt met de hoger onderwijsinstellingen een taskforce ingesteld met als taak meer docenten op te leiden en on(der)bevoegde docenten verder te kwalificeren.

4. **Ontwikkeling van een landelijk erkend schoolvak Levensbeschouwing en Religie.** Al langer lopen er gesprekken tussen LERVO en OCW over de ontwikkeling van een nieuw examenvak met een andere naam dan godsdienst en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs en met een eigen vakcode. Sinds het schooljaar 2023-2024 bestaat zo'n vakcode al onder de vaknaam Levensbeschouwing en Religie (vakcode 1150). Dit vak heeft nu nog de status van schooleigen vak en scholen hebben daarom een individuele licentie nodig om het geven. Zodra de curriculumontwikkeling is afgerond, zal LERVO een handreiking maken voor scholen die over willen stappen op de nieuwe vakcode.

De stuurgroep van LERVO heeft de curriculumwerkgroep de opdracht gegeven om naast de ontwikkeling van een kerncurriculum L&R ook een examenvak L&R te ontwikkelen. Dit vak L&R zou dan op termijn de status van landelijk erkend vak kunnen krijgen, dus een vak waarvan SLO het curriculum en examenprogramma goedkeurt en dat alle scholen kunnen aanbieden in het geheel vrije deel. Voor dit vak kunnen dan ook de normale bekwaamheidseisen gelden, wat erop neerkomt dat docenten ook vakinhoudelijk bevoegd moeten zijn en dat de Inspectie hierop toeziet.

Een laatste belangrijke ontwikkeling voor het curriculum is dat op 9 december 2025 de Wet herziening wettelijke grondslagen kerndoelen is aangenomen in de Tweede Kamer. Deze wet stelt het kennisgebied burgerschap verplicht in zowel po als onderbouw vo en stelt het kennisgebied geestelijke stromingen verplicht in de onderbouw van het vo - in analogie met de situatie in het po sinds 1985.¹⁴ De wet werd met een grote meerderheid aangenomen; alleen SGP en FvD stemden tegen. Het is daarom aannemelijk dat ook de Eerste Kamer snel instemt.

---

¹⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/kst-1226980.html>.

Rolverdeling

Stuurgroep LERVO¹⁵

- * Is opdrachtgever voor de curriculumwerkgroep
- * Stelt het curriculum vast en legitimeert het daarmee

Curriculumwerkgroep

(Markus Altena Davidsen (voorzitter), Gijs van Gaans, Jan Bollemaat en Anja Kruithof)

- * Wint gericht advies in van SLO en van experts
- * Ontwikkelt het curriculum
- * Verwerkt feedback vanuit het veld

Partners en advieskringen

In twee rondes geven de partners van LERVO en advieskringen van collega's uit het werkveld advies op het conceptcurriculum.

Partners	de 21 partners van LERVO geven schriftelijk feedback
Kring 1	verzamelt feedback van opleiders (hbo en wo) vz. Juliëtte van Deursen (TST); leden: Gerdien Bertram-Troost (VU), Jan Marten Praamsma (CHE) en Hans van den Bemt (Fontys)
Kring 2	verzamelt feedback van docenten vz. Pieter Snel, ondersteund door VDLG-bestuur

Planning

Afronding initiële ontwikkelfase	19 december 2025	Curriculumwerkgroep maakt concept voor de kaders van het kerncurriculum L&R (karakteristiek en domeinindeling en scenario's voor implementatie), inclusief toelichting over achtergrond en proces
Adviesronde 1	20 december 2025 – 15 februari 2026	Partners en advieskringen adviseren over concept kaders kerncurriculum L&R Kring 1 fysieke bijeenkomst Kring 2 online focusgroepen
Verdere uitwerking curriculum	16 februari – 31 mei 2026	Curriculumwerkgroep herziet de kaders voor het curriculum en ontwikkelt kerndoelen voor het kerncurriculum L&R (onderbouw en

---

¹⁵ De stuurgroep van LERVO bestaat uit: Dick den Bakker (onafhankelijke voorzitter), Pauline Kraakman-Lokhorst (namens de VDLG), Hans van den Bemt (namens de hbo-partners), Cok Bakker (namens de wo-partners), Marijke Floris (namens Verus, VGS en ISBO) en Frank de Wit (namens VOS/ABB).

		bovenbouw) en eindtermen voor het vak L&R (bovenbouw) in overleg met SLO
Adviesronde 2	1 juni – 31 augustus 2026	Partners en advieskringen adviseren over volledige conceptcurriculum
Verwerking adviezen	1 september – 30 oktober 2026	Curriculumwerkgroep herzielt het curriculum Curriculumwerkgroep publiceert verslag van veldconsultatie op website van LERVO en later in <i>Narhex</i>
Vaststelling	November 2026	Stuurgroep stelt kerncurriculum L&R vast
Lancering	Primo 2027	LERVO lanceert het kerncurriculum L&R met een conferentie voor docenten, opleiders en bestuurders

2 Kaders voor het kerncurriculum L&R

Verankering van het vakgebied in wet- en regelgeving

Wet- en regelgeving voor het voortgezet onderwijs verplicht alle scholen – openbaar en bijzonder – om leerlingen in te leiden in het vakgebied L&R. Twee wetsartikelen in de Wet voortgezet onderwijs 2020 zijn hiervoor van belang: artikel 2.2 over burgerschap en artikel 2.13 over de kerndoelen. De bepalingen over L&R in beide wetsartikelen worden nader geconcretiseerd in de kerndoelen voor de leergebieden burgerschap en mens en maatschappij.

Wetsartikelen

Artikel 2.2 beschrijft hoe scholen verplicht zijn om hun onderwijs zo in te richten dat het actief burgerschap en sociale cohesie bevordert. Het onderwijs hoort hierbij herkenbaar gericht te zijn op onder andere:

- ‘het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving’; en
- ‘het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden’.

Volgens de wet bevat burgerschap dus onder andere ‘levensbeschouwelijk burgerschap’: *kennis* van verschillende levensbeschouwingen en religies, *inzicht* in hoe levensbeschouwingen en religies in elkaar zitten en het leven van mensen vormen, en *vaardigheden* en *houdingen* die nodig zijn om in een levensbeschouwelijk diverse samenleving te functioneren en daaraan bij te dragen. De verplichting om aan levensbeschouwing burgerschap aandacht te schenken geldt voor onder- en bovenbouw.

Zoals boven beschreven is recent de Wet herziening wettelijke grondslagen kerndoelen aangenomen in de Tweede Kamer. Zodra deze wet in werking treedt, verandert artikel 2.13 in de Wet voortgezet onderwijs 2020. Hiermee zullen twee nieuwe kennisgebieden verplicht worden in de onderbouw van het vo: burgerschap en geestelijke stromingen.

Kerndoelen

In de nieuwe definitieve conceptkerndoelen wordt de wettelijke verplichting om het vakgebied L&R aan de orde te stellen verder geconcretiseerd. We zien L&R het duidelijkst terug in de twee kerndoelen over (levensbeschouwelijke) diversiteit: kerndoel 19B van het leergebied burgerschap en kerndoel 28C van het leergebied mens en maatschappij.

Kerndoel 19B van burgerschap luidt: ‘De leerling verkent en reflecteert op hoe die kan omgaan met diversiteit in de samenleving’. Bij dit kerndoel horen enkele verplichte onderdelen. De eerste twee daarvan zijn: ‘beschrijven van aspecten van diversiteit: godsdienst, levens-

overtuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap en seksuele gerichtheid' en het 'reflecteren op de eigen identiteit in relatie tot aspecten van diversiteit'.

Kerdoel 28C van mens en maatschappij kent een vergelijkbare formulering: 'De leerling toont inzicht in hoe mensen omgaan met diversiteit in de samenleving'. Het eerste verplichte onderdeel van dit kerndoel is: 'analyseren van diversiteit in de samenleving op het gebied van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap en seksuele gerichtheid'.

Voor het vo wordt bij deze twee kerndoelen niet expliciet vermeld van welke godsdiensten en levensovertuigingen leerlingen kennis moeten nemen. De formulering bij het kerndoel diversiteit bij het leergebied burgerschap in het po biedt hiervoor wel houvast met de expliciete vermelding van de volgende geestelijke stromingen: jodendom, christendom, islam, hindoeïsme, boeddhisme en humanisme. Op het moment dat het kennisgebied geestelijke stromingen verplicht wordt in het vo, zal vermoedelijk de formulering van kerndoel 28C voor het vo in overeenstemming worden gebracht met de formulering voor het po. Dan zal in dit kerndoel ook komen te staan dat geestelijke stromingen in het vo verplicht is, en dat onder geestelijke stromingen in ieder geval jodendom, christendom, islam, hindoeïsme, boeddhisme en humanisme worden gerekend.

Het kerncurriculum L&R

Hoewel de wet- en regelgeving scholen verplicht *dat* ze aandacht besteden aan het vakgebied L&R, gaat de overheid niet over *hoe* ze dat moeten doen. Dat is aan het onderwijsveld zelf. Met het kerncurriculum L&R hebben partners uit het levensbeschouwelijk onderwijsveld samen een curriculum ontwikkeld dat een *mogelijkheid* biedt om aan de wettelijke verplichting te doen. We *adviseren* scholen om ons kerncurriculum L&R te gebruiken, maar scholen zijn vrij om op een andere manier aan de wettelijke verplichting te voldoen.

Omvang

Het kerncurriculum L&R heeft een omvang van (minimaal) 100 SLU in het vmbo, 140 SLU in de havo en 160 SLU in het vwo. Het kent zowel een onderbouw- als een bovenbouwcomponent, want hoewel de kerndoelen over geestelijke stromingen en levensbeschouwelijk burgerschap alleen voor de onderbouw gelden, is de wettelijke opdracht om (levensbeschouwelijk) burgerschap te bevorderen onverminderd van kracht in de bovenbouw.

Karakteristiek

Het vakgebied L&R leidt leerlingen op tot levensbeschouwelijk geletterde jonge mensen die kunnen deelnemen aan een levensbeschouwelijk diverse samenleving. Leerlingen onderzoeken levensbeschouwing en religie als fundamentele onderdelen van de menselijke cultuur en verdiepen zich in levensbeschouwelijke en religieuze tradities in Nederland en in de wereld. Daarnaast leren ze hun eigen waarden, idealen en identiteit uit te drukken en doen ze kennis en

houdingen op om respectvol te kunnen omgaan met andersdenkenden. Ten slotte analyseren leerlingen op een nieuwsgierige en onderzoekende wijze religieuze verschijnselen, reflecteren ze op ethische dilemma's en verkennen ze maatschappelijke vraagstukken rondom levensbeschouwelijke diversiteit. Zo bevordert het vakgebied L&R levensbeschouwelijke en religieuze geletterdheid voor alle leerlingen en draagt het bij aan de school als oefenplaats voor burgerschap en brede persoonsvorming.

Het vakgebied L&R hanteert een buiten- en een binnenperspectief in de verwerking van de stof. Vanuit een buitenperspectief kijken leerlingen naar religie en levensbeschouwing als historische en culturele fenomenen. Dit is nodig om religies en levensbeschouwingen zo objectief mogelijk (in vaktermen) te kunnen beschrijven en om kennis over verschillende religieuze en levensbeschouwelijke verschijnselen en tradities te kunnen vergelijken en systematiseren. Vanuit een binnenperspectief kijken leerlingen daarnaast hoe religies en levensbeschouwingen hun eigen praktijk en eventuele religieuze geloof presenteren en vertolken.

Binnen L&R werken leerlingen met bronnen met normatieve inhoud. Vooral religieuze teksten presenteren normatieve visies op leven en wereld, die bovendien op verschillende manieren geïnterpreteerd zijn in de loop van de geschiedenis. In de omgang hiermee zijn zowel kritische analysevaardigheden als inlevingsvermogen en persoonlijke stellingname belangrijke vaardigheden die leerlingen moeten ontwikkelen. Met deze vaardigheden, en met het vermogen om tussen buiten- en binnenperspectief te wisselen, kunnen leerlingen om reflecteren op verschillen en overeenkomsten tussen religies, tussen religies en niet-religieuze levensbeschouwingen en tussen geloof en kennis.

Domeinen van het kerncurriculum L&R

Het kerncurriculum L&R bestaat uit twee domeinen, met ieder twee subdomeinen:

- A. Geestelijke stromingen
  - A1. Levensbeschouwing en religie
  - A2. Religieuze en levensbeschouwelijke tradities
- B. Levensbeschouwelijk burgerschap
  - B1. Religie en levensbeschouwing in de diverse samenleving
  - B2. Levensbeschouwelijk reflecteren en handelen

Domein A. Geestelijke stromingen

Leerlingen onderzoeken de belangrijkste geestelijke stromingen (religieuze en levensbeschouwelijke tradities) in Nederland en de wereld.

Subdomein A1. Levensbeschouwing en religie

Leerlingen onderzoeken levensbeschouwing en religie als wezenlijke onderdelen van de menselijke cultuur. Ze onderzoeken de mens als zin zoekend en ontvangend wezen en verkennen de fundamentele ervaringen en existentiële vragen die horen bij het mens-zijn. Vervolgens onderzoeken ze hoe levensbeschouwingen en religies bronnen van zin vormen die antwoorden kunnen

bieden op het zinverlangen van de mens. Ze reflecteren hierbij op de overeenkomsten en verschillen tussen religieuze en niet-religieuze vormen van zingeving. Daarnaast analyseren en vergelijken ze religieuze en levensbeschouwelijke verschijnselen, zoals teksten, geloofsvoorstellingen, rituelen en gemeenschappen en onderzoeken ze hoe deze samenhangen en tradities vormen.

Subdomein A2. Religieuze en levensbeschouwelijke tradities

Leerlingen onderzoeken de religieuze en levensbeschouwelijke tradities die in Nederland, Europa en wereldwijd van belang zijn. Hierbij komen in ieder geval de vijf zogenoemde wereldreligies (christendom, jodendom, islam, hindoeïsme en boeddhisme) en het humanisme aan bod. Leerlingen onderzoeken de kenmerkende geloofsvoorstellingen, teksten, leefregels, rituelen en gemeenschapsvormen van deze tradities, met aandacht voor de geleefde religie van gewone gelovigen en voor verschillen in opvattingen binnen de behandelde tradities. Daarnaast verkennen ze de geschiedenis en verspreiding van de tradities, met aandacht voor hoe deze door hun culturele en historische context gevormd zijn, hoe ze zich hebben ontwikkeld en hoe ze invloed hebben gehad op culturele en maatschappelijke ontwikkelingen. Hierbij is er bijzondere aandacht voor het christendom en de islam, gezien hun positie in de wereld en de Nederlandse samenleving.

Domein B. Levensbeschouwelijk burgerschap

Leerlingen onderzoeken de plaats van religie en levensbeschouwing in de diverse samenleving en leren zich tot levensbeschouwelijke diversiteit te verhouden.

Subdomein B1. Religie en levensbeschouwing in de diverse samenleving

Leerlingen onderzoeken de plaats van religie en levensbeschouwing in de diverse samenleving. Ze verkennen hoe levensbeschouwelijke diversiteit is ontstaan door processen als secularisatie en migratie en verkennen de omvang en verspreiding van de belangrijkste levensbeschouwelijke tradities in Nederland en in de eigen leefomgeving. Verder verkennen ze de rechten en plichten die in een democratische rechtsstaat gelden voor religieuze individuen en groepen. Ze reflecteren op een rechtvaardige inrichting van de samenleving die recht doet aan zowel de vrijheid van godsdienst als andere vrijheidsrechten. Door gevoelige onderwerpen te bespreken worden leerlingen zich bewuster van de eigen vooronderstellingen en leren ze vooroordelen en stereotypen herkennen in berichtgeving over levensbeschouwing en religie. Ze leren om in hun gedrag rekening te houden met de levensbeschouwelijke identiteit en gezichtspunten van anderen.

Subdomein B2. Levensbeschouwelijk reflecteren en handelen

Leerlingen geven woorden aan hun eigen levensbeschouwing en verbinden de behandelde stof hieraan. Leerlingen die opgegroeid zijn in een levensbeschouwelijke traditie, leren om deze vanuit meer perspectieven te bekijken, en andere leerlingen oefenen met het innemen van een levensbeschouwelijk binnenperspectief. Ze leren onderscheid maken tussen geloof en kennis en

reflecteren op de implicaties van dit onderscheid voor hun persoonlijke stellingname tot de stof. Leerlingen leren ethische dilemma's en maatschappelijke vraagstukken vanuit meer gezichtspunten te bekijken en wegen daarbij levensbeschouwelijke gezichtspunten mee. Ze leren hierbij om tot een beredeneerd standpunt te komen.

Overzicht van de domeinen van het kerncurriculum Levensbeschouwing en Religie

Domein	A Geestelijke stromingen		B Levensbeschouwelijk burgerschap	
	A1 Levensbeschouwing en religie	A2 Religieuze en levensbeschouwelijke tradities	B1 Religie en levensbeschouwing in de diverse samenleving	B2 Levensbeschouwelijk reflecteren en handelen
Inhoud	Levensbeschouwing en religie als bronnen van zingeving Religieuze en levensbeschouwelijke verschijnselen	Christendom, islam Jodendom, boeddhisme, hindoeïsme, humanisme Centrale kenmerken, geleefde religie en diversiteit; ontstaan en ontwikkeling	De levensbeschouwelijk diverse samenleving Omgaan met levensbeschouwelijke diversiteit	Persoonlijke levensbeschouwing Geloof en kennis Ethisch redeneren
Centrale perspectieven	Zin Fenomenologisch	Fenomenologisch Zin Antropologisch Vergelijkend Historisch Demografisch	Demografisch Maatschappelijk Antropologisch	Persoonlijk Meta Ethisch

Relatie met andere leergebieden

Het kerncurriculum L&R is zo opgesteld dat het geschikt is voor zowel bijzonder als openbaar onderwijs. Onderwijs dat leerlingen inleidt in een specifieke religieuze traditie valt daarom buiten het kerncurriculum. Binnen de vakken **godsdienst** of **levensbeschouwelijk vormingsonderwijs** kunnen scholen nog altijd onderwijs aanbieden gericht op het inleiden in een specifieke traditie, naast en in samenhang met het kerncurriculum L&R (zie ook paragraaf 3 over manieren om het kerncurriculum L&R te implementeren).

Omdat kennis over levensbeschouwing, religie en zingeving op veel plekken in het onderwijs van belang is, hebben meer vakken raakvlakken met het vakgebied L&R. Geschiedenis deelt met L&R een interesse in hoe religies en samenlevingen elkaar hebben beïnvloed in de loop van de tijd. Aardrijkskunde deelt met L&R een interesse in de rol van religie in culturen en samenlevingen wereldwijd. Maatschappijleer deelt met L&R een interesse in levensbeschouwelijke diversiteit en in het levensbeschouwelijke aspect van maatschappelijke vraagstukken. En literatuuronderwijs en filosofie delen met L&R een interesse in zingeving en levenskunst. Met onder andere deze vakken bestaan kansen voor vakoverstijgende samenwerking.

3 Scenario's voor implementatie

Scholen kunnen kiezen uit **drie scenario's** voor de **implementatie** van het kerncurriculum L&R:

- **Scenario 1.** Scholen kunnen het kerncurriculum opnemen in een vak **godsdienst** of **levensbeschouwelijk vormingsonderwijs**. Ze kunnen in dat geval het landelijk kerncurriculum L&R aanvullen met onderwijs vanuit de eigen religieuze identiteit. Een school kan kiezen om het vak als examenvak (schoolexamen, combinatiecijfer) aan te bieden voor havo/vwo.
- **Scenario 2.** Scholen kunnen het nieuwe vak **Levensbeschouwing en Religie** aanbieden. Dit vak is nog in ontwikkeling, maar zal uiteindelijk een algemeen vormend en landelijk erkend vak worden waarvoor op termijn normale bekwaamheidseisen zullen worden ingevoerd, wat wil zeggen dat alleen bevoegde docenten GL het vak mogen geven. In dit scenario is het vak automatisch een examenvak (schoolexamen, combinatiecijfer) voor havo/vwo.
- **Scenario 3.** Scholen kunnen het kerncurriculum integreren in **bestaande vakken**, zoals geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer, Nederlands of filosofie of in school-eigen vakken, zoals burgerschap, LEF of mens en maatschappij.

In alle scenario's blijft de omvang van het kerncurriculum L&R hetzelfde: 100 SLU in het vmbo, 140 voor havo en 160 voor vwo, verdeeld over onder- en bovenbouw. Het kerncurriculum L&R neemt daarmee ongeveer de helft van de lestijd in beslag op een school die kiest voor een zelfstandig vak met examenstatus.

Scholen die al een vak godsdienst of levensbeschouwelijk vormingsonderwijs hebben en het kerncurriculum L&R willen gebruiken om dit verder te ontwikkelen, kunnen kiezen tussen scenario's 1 en 2. Openbare scholen die meer aandacht willen geven aan het vakgebied L&R kunnen kiezen tussen scenario's 2 en 3. Deze twee scenario's zijn ook relevant voor bijzondere scholen die liever het vakgebied L&R apart willen houden van een volledig vanuit de eigen schoolidentiteit gegeven vak godsdienst.

Scenario 1: Kerncurriculum L&R in godsdienst of levensbeschouwelijk vormingsonderwijs

Een school kan ervoor kiezen het kerncurriculum L&R op te nemen in godsdienst (vakcode 1060) of levensbeschouwelijk vormingsonderwijs (vakcode 1061). Voor deze vakken blijft de regelgeving verder ongewijzigd. Dat wil zeggen:

- **Verplicht.** Kiest het bevoegd gezag voor het aanbieden van G/L, dan is dat vak verplicht voor alle leerlingen. (Sommige scholen bieden binnen het vakgebied L&R een keuze-examenvak aan, zoals mens en religie. Havo/vwo-leerlingen die dit vak kiezen volgen dat in plaats van godsdienst of levensbeschouwelijk vormingsonderwijs.)

- **Inhoud.** Het bevoegd gezag beslist over de inhoud van het vak, dus over wel of niet (deels) gebruikmaken van het kerncurriculum L&R en over de invulling van eventuele SLU boven op het kerncurriculum.
  - LERVO adviseert gebruik van het volledige kerncurriculum.
  - Het bevoegd gezag kan het kerncurriculum L&R aanvullen met onderwijs vanuit de religieuze identiteit van de schol.
  - LERVO adviseert scholen die van het vak een examenvak maken, het LERVO-examenprogramma te gebruiken (Een voorstel hiervan volgt in het voorjaar van 2026).
- **Examenstatus.** Het bevoegd gezag *mag* kiezen om het vak voor havo/vwo examenstatus te geven en te laten meetellen in het combinatiecijfer.¹⁶ In dit geval geldt een normatieve studielast in de bovenbouw van 120 (havo) of 160 SLU (vwo).¹⁷ NB: Er zijn scholen die zich momenteel niet aan de afgesproken urennorm houden.
  - LERVO adviseert scholen die dit scenario 1 kiezen, om het vak godsdienst of levensbeschouwelijk vormingsonderwijs examenstatus te geven voor havo/vwo. Voor het vmbo, waar die mogelijkheid niet bestaat, adviseren we om het vak in de bovenbouw af te ronden met een handelingsdeel waarvoor leerlingen een voldoende moeten halen.
  - LERVO drukt scholen op het hart de urennorm te handhaven voor examenvakken in havo/vwo en zal hier samen met de profielorganisaties toezicht op houden.
- **Docenten.** De uitzondering voor de vakinhoudelijke bekwaamheidseis voor docenten godsdienst en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs blijft van kracht. Het bevoegd gezag mag docenten zonder bevoegdheid voor GL aannemen, maar kan ook eigen benoembaarheidseisen hanteren.
  - LERVO adviseert om alleen vakinhoudelijk bevoegde docenten aan te nemen en on- of onderbevoegde docenten zo snel mogelijk een bevoegdheid te laten halen. De partners van LERVO ondersteunen docenten hierin.
- **Regelgeving.** Dit scenario is geregeld in het [Uitvoeringsbesluit WVO 2020](#): voor vwo artikel 2.7, onderdeel d; voor havo artikel 2.12, onderdeel d, voor vmbo-t artikel 2.16, lid 1, onderdeel c; voor beroepsgerichte leerwegen vmbo artikel 2.22, onderdeel b.
- **Urenbekostiging.** In de bovenbouw komen de uren uit het geheel vrije deel.

Scenario 2: Een nieuw vak Levensbeschouwing en Religie

Een school kan ervoor kiezen Levensbeschouwing en Religie als nieuw vak (vakcode 1150) aan te bieden en hierin de vier domeinen van het kerncurriculum L&R verder te verdiepen. Het examenprogramma voor dit vak willen we door SLO laten goedkeuren, zodat het status kan krijgen van ‘landelijk erkend vak’. Dit houdt het volgende in:

---

¹⁶ Zie de notitie van OCW ‘Ruimte laten keuzes bieden in de tweede fase havo en vwo’ (2003, 17-18).

¹⁷ Zie Besturenraad, Concert en VGS/BGS (2006), *Godsdienst/levensbeschouwing als examenvak: handreiking*, p. 6. <https://www.verus.nl/aanbod/producten/handleiding-godsdienstlevensbeschouwing-als-examenvak>. De urennorm voor godsdienst en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs is vastgelegd in analogie met KCV dat op vergelijkbare manier kan meetellen in het combinatiecijfer.

- **Verplicht.** Kiest het bevoegd gezag voor het aanbieden van het vak L&R, dan is dat vak verplicht voor alle leerlingen. (Havo/vwo-leerlingen die een keuze-examenvak kiezen in de bovenbouw binnen het vakgebied L&R, zoals het vak mens en religie, volgen dat vak n plaats van Levensbeschouwing en Religie.)
- **Inhoud.** LERVO werkt een examenprogramma uit bestaande uit het kerncurriculum L&R (50%), aangevuld met verdiepende, algemeen vormende modules (50%). (Een voorstel hiervoor volgt in het voorjaar van 2026).
- **Examenstatus.** Kiest een school voor het vak L&R, dan is dit vak automatisch een examenvak voor havo en vwo en telt het mee in het combinatiecijfer. (Let op: Dit is anders dan voor G/L, waar het aanbieden van het vak als examenvak een keuze is). Voor L&R geldt daarom een minimale urennorm in de bovenbouw van 120 (havo) en 160 (vwo). Voor het vmbo, waar die mogelijkheid niet bestaat, adviseren we het vak in de bovenbouw af te ronden met een handelingsdeel waarvoor leerlingen een voldoende moeten halen.
- **Docenten.** Voor het vak L&R zal als bekwaamheidseis worden vastgelegd dat docenten pedagogisch, didactisch en vakinhoudelijk bekwaam zijn in het vakgebied L&R. In de praktijk zal dat betekenen dat alleen docenten die bevoegd zijn voor het vak G/L, het vak L&R mogen geven. (Let op: Dit is anders dan voor G/L, waarvoor formeel geen vakinhoudelijke bekwaamheidseisen gelden).
- **Regelgeving.**
  - Het examenprogramma voor L&R zal **SLO** goedkeuren en op haar website publiceren.
  - In het [Uitvoeringsbesluit WVO 2020](#) zal worden opgenomen dat scholen dit vak kunnen aanbieden; hierin zal ook de normatieve studielast worden vastgelegd. Voor vwo zal dit gebeuren in artikel 2.7, onderdeel c [dat nu de vakken kunst (algemeen), algemene natuurwetenschappen en bewegen, sport en maatschappij regelt] en voor havo artikel 2.12, onderdeel c [idem]. Voor het vmbo biedt het Uitvoeringsbesluit op dit moment geen mogelijkheid voor het aanbieden van een verplicht, klein examenvak in de bovenbouw met een vastgestelde normatieve studielast. Over deze mogelijkheid zijn we met het ministerie van OCW in gesprek. Wel kunnen vmbo-scholen L&R aanbieden als verplicht niet-examenvak volgens dezelfde regeling als G/L: voor vmbo-t artikel 2.16, lid 1, onderdeel c; voor beroepsgerichte leerwegen vmbo artikel 2.22, onderdeel b.
  - De **inspectie** zal toezicht houden op de kwaliteit van dit vak.
- **Urenbekostiging.** In de bovenbouw komen de uren in principe uit het geheel vrije deel, omdat het om een niet verplicht vak gaat. Met OCW willen we onderzoeken of een deel van deze uren uit het gemeenschappelijke deel voor burgerschap kunnen komen.

Scenario 3: Het kerncurriculum koppelen aan bestaande vakken

Een school kan ervoor kiezen het kerncurriculum L&R te koppelen aan een of meer **bestaande vakken**, zoals geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer, Nederlands of filosofie of aan schooleigen vakken, zoals burgerschap, LEF of mens en maatschappij. Hiervoor geldt:

- **Verplicht.** De elementen van het kerncurriculum L&R die in andere vakken geïntegreerd worden, zijn voor alle leerlingen verplicht.
- **Inhoud.** Het bevoegd gezag beslist over het wel of niet (deels) gebruikmaken van het kerncurriculum L&R.
  - LERVO adviseert gebruik van het volledige kerncurriculum L&R.
- **Docenten.** Voor het geven van modules uit het kerncurriculum L&R is geen bijzondere bevoegdheid nodig. Het bevoegd gezag stimuleert wel dat docenten van de betreffende vakken zich op de onderdelen van het L&R-kerncurriculum bijscholen. De partners van LERVO zorgen voor een passend aanbod van professionaliseringsmogelijkheden.
- **Urenbekostiging.** In de bovenbouw komen de uren in principe uit het geheel vrije deel. Met OCW willen we onderzoeken of een deel van deze uren uit het gemeenschappelijke deel voor burgerschap kunnen komen.

De drie scenario's in tabelvorm

De tabellen hieronder geven de verhouding tussen kerncurriculum en aanvullende onderwijsmodulen bij de verschillen scenario's.

Optie 1: Kerncurriculum is deel van een vak G/L met examenstatus

		Omvang	Waarvan KC	Waarvan verdieping	
Vwo	Bovenbouw	Min 160 SLU	80 SLU	Min 80 SLU	algemeen vormend en/of vormend vanuit schoolidentiteit
	Onderbouw	Min 160 SLU	80 SLU	Min 80 SLU	
Havo	Bovenbouw	Min 120 SLU	60 SLU	Min 60 SLU	
	Onderbouw	Min 160 SLU	80 SLU	Min 80 SLU	
Vmbo	Bovenbouw	Min 100 SLU	50 SLU	Min 50 SLU	
	Onderbouw	Min 100 SLU	50 SLU	Min 50 SLU	

NB: De school bepaalt zelf de precieze omvang van het vak. In deze tabel gaan we uit van het door LERVO geadviseerde minimumomvang. (Een school kan kiezen voor een kleinere, maar ook voor een grotere omvang). Hier is de verhouding kerncurriculum/verdieping voor alle schooltypen 50/50.

Optie 2: Kerncurriculum is deel van het nieuwe vak L&R

		Omvang	Waarvan KC	Waarvan verdieping	
vwo	Bovenbouw	Min 160 SLU*	80 SLU	Min 80 SLU;	algemeen vormend
	Onderbouw	Min 160 SLU	80 SLU	Min 80 SLU	
havo	Bovenbouw	Min 120 SLU*	60 SLU	Min 60 SLU	
	Onderbouw	Min 160 SLU	80 SLU	Min 80 SLU	
vmbo	Bovenbouw	Min 100 SLU*	50 SLU	Min 50 SLU	
	Onderbouw	Min 100 SLU	50 SLU	Min 50 SLU	

*) deze urennorm zal worden vastgesteld in het Uitvoeringsbesluit Wet WVO 2020

NB: verhouding kerncurriculum/verdieping is voor alle schooltypen 50/50.

Optie 3: Kerncurriculum is deel van andere vakken

		Kerncurriculum
vwo	Bovenbouw	80 SLU
	Onderbouw	80 SLU
havo	Bovenbouw	60 SLU
	Onderbouw	80 SLU
vmbo	Bovenbouw	50 SLU
	Onderbouw	50 SLU

Partners van LERVO

Vakvereniging. Vereniging van Docenten Levensbeschouwing en Godsdienst (VDLG).

Hogescholen. Christelijke Hogeschool Ede, Driestar – Centrum voor Godsdienstonderwijs, Fontys Hogeschool, Hogeschool VIAA, Hogeschool Windesheim.

Universiteiten. Protestantse Theologische Universiteit, Radboud Universiteit, Rijksuniversiteit Groningen, Theologische Universiteit Apeldoorn, Theologische Universiteit Utrecht, Tilburg University, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Universiteit voor Humanistiek, Vrije Universiteit Amsterdam.

Profielorganisaties. Islamitische scholenbesturen organisatie (ISBO), Vereniging voor gereformeerd schoolonderwijs (VGS), Verus: Vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs, VOS/ABB: Vereniging van openbare en algemeen toegankelijke scholen.

